بابا‌الهوا؛ موسیقی‌پژوهی جزیره کیش

■ کتاب «بابا‌الهوا» مجموعه پژوهشی درباره موسیقی و مردم‌شناسی بومیان جزیره کیش در خلیج‌فارس به قلم «محسن شریفیان» از هنرمندان موسیقی کشور و نوازنده تخصصی نی‌انبان به رشته تحریر درآمده است.

گروه فرهنگ و هنر –گردشگری موسیقی به عنوان یک رویکرد تجربه‌محور، یکی از جذاب‌ترین شاخه‌های گردشگری‌فرهنگی است که ضمن توسعه صنعت گردشگری، بستر تعاملات فرهنگی را هم ایجاد می‌کند. موسیقی به عنوان یک پدیده جذاب و فرهنگی می‌تواند ضمن به تصویر کشیدن آداب و رسوم، زبان، گویش، صنعت، پوشش، خلقیات و معنویات، حالات درونی عاطفی، احساسی و هنری یک وادی را بیان می‌کند و در کنار جلب توجه گردشگران، امکان توسعه و رونق اقتصاد محلی را هم فراهم می‌کند.

کتاب بابا الهوا، مجموعه‌ای پژوهشی درباره موسیقی و مردم‌شناسی بومیان جزیر کیش به نگارش محسن شریفیان است؛ او در این کتاب با نگاهی به کیش، موقعیت تاریخی و جغرافیایی، ترکیب و ساختار جمعیتی زبان، دین و مذهب دلایل مهاجرت به جزیره را بررسی کرده است.در هر سامانی، روایان بومی موسیقی به آن هویت و رنگ می‌بخشند، در جزیره کیش، باباالهوا و گروه آنها، مهمترین روایتگر ریتم و موسیقی بوده‌اند.

درگذشته نه‌چندان دور در جزیره کیش، سردمداران گروه نوازنده مرد در عروسی را باباالهوا و اعضا گروه او را ولدالهوا به معنی فرزند هوا یا بابا می‌نامیدند؛ گاه نیز به مجموعه این افراد هبل‌الهوا Hablol hava هم می‌گفتند.شریفیان در بخش دیگری از کتاب ضمن بررسی موسیقی و کار، صید مروارید کارکنان کشتی‌های صیادی و موسیقی‌های مربوط به صید مروارید، ماهی‌گیری، کشاورزی، ساختمان‌سازی و اصطلاحات مهم موسیقی میان دریانوردان و جشن نوروز دریایی را مورد پژوهش قرار داده است.

وی درباره موسیقی صید مروارید نوشته است: بسیاری از نواهای موسیقی و آیین‌های بومیان کیش به دلیل موقعیت جغرافیایی و آمیختگی (زندگی) مردم با دریا شکل گرفته است. ملاحان و جاشوان همزمان با خواندن ترانه‌ها، حرکات بدنی خود را با ریتم خاص موسیقی هماهنگ می‌سازند و این هماهنگی در ریتم، باعث حرکات گروه میشد و نیروی بیشتری را برای کار کردن به دست می آوردند. جاشوها برای هماهنگی در کارهای جمعی و بعضا طاقت فرسا و مراحل مختلف دریانوردی از ابزار موسیقی برای چیرگی بر کار سخت دریانوردی استفاده می کردند.

شریفیان در فصل سوم این کتاب به مراسم عروسی در جزیره کیش و آیین‌های مرتبط با آن مانند حنابندان و مولودی خوانی و ترانه های محلی جزیره می پردازد، و در فصل چهارم با نگاهی به تاریخچه نی‌انبان در جنوب ایران، شیبکوه و کیش پرداخته و نی‌جفتی و نی‌انبان و تاریخ شفاهی و اجزا و ساخت این ساز و کوک‌های و روش نواختن آن را به صورت کامل معرفی می‌کند.

تاریخچه نی‌انبان و خاستگاه آن نه تنها در ایران، بلکه در سراسر جهان به طور دقیق، مشخص نیست. در این باره، فرضیه‌های گوناگونی وجود دارد. از جمله اینکه نی انبان در اصل مربوط به خاورمیانه بوده و بعدها به اروپا راه یافته است؛ در کتاب تاریخ موسیقی آکسفورد به مجسمه این ساز اشاره شده که به هزار سال قبل از میلاد بر می گردد. این مجسمه در منطقه هیتات در ایواک (کشوری باستانی در آسیای صغیر و سوریه) واقع در خاورمیانه یافت شده است.

مورخانی چون ویل دورانت این ساز را به بابلیان نسبت می‌دهند و عده‌ای از پژوهشگران نیز، آن را منسوب به یونانی ها دانسته اند که در نهایت به انگلستان راه یافته و تکامل یافته است.

قدیمی‌ترین گزارش ثبت شده در خصوص نی‌انبان در موسیقی نوار شیبکوه مربوط به جون جانسون John Johnson است که در سال ۱۸۱۶ میلادی به ایران سفر کرده و در کتاب سفر از هند به انگلستان از طریق ایران، گرجستان، روسیه، لهستان و پروس، از مناطق گوناگون بوشهر، گزارش های جالب و گوناگونی ارائه کرده است. با این حال جون جانسون از معدود نویسندگانی است که نی‌انبان را سازی عربی معرفی کرده و بی‌گمان منظور او عرب‌هایی است که در ایران ساکن بوده‌اند، زیرا در زمان سفر نویسنده غالب جمعیت شیبکوه، عرب زبان بوده اند که شرح آن در تاریخ شیبکوه به شکل مفصل یاد شده است.

فصل پنجم و ششم این کتاب به طبل و هبان و سایر سازهای رایج در کیش از جمله طار، کاسر، اصحلات و گرن (بوق) پرداخته و فصل هفتم با عنوان باباالهوا به معرفی سیاها (سیاه ها)، لوطی‌ها، دلاک‌ها و کولی‌ها اختصاص دارد: الهوا در فرهنگ عربی به معنی عشق است و در جنوب ایران به عنوان باد و زار نیز تعبیر می شود و با این توضیح باباالهوا با بابازار و ابوزار متفاوت است و به کسانی اطلاق می شود که در مراسم جشن و شادمانی در حال نواختن هستند، بنابراین معنی آن به عشق نزدیک تر است.

در قدیم هر کدام از آبادی های کیش یک باباالهوا داشت که مورد احترام مردم و بزرگان محله بود. آنها در هر محل یک خانه مخصوص داشتند که به آن بیت الهوا می گفتند. بر عکس بیت‌الزار یا بیت الرفاع که مجبور بودند آن را به دور از آبادی برپا کنند بیت الهوا دقیقا در دل محل قرار می گرفت. افراد زیر مجموعه (عضو گروه) باباالهوا نباید تحت هیچ شرایطی به مردار حیوانات دست می زدند. اگر ناخواسته چنین اتفاقی می افتاد، باید یک سینی غذا و یا مقدار معینی پول به بیت الهوا جریمه پرداخت می کردند. سپس به دریا می رفتند تا غسل کنند که مجدد مورد پذیرش گروه قرار بگیرند در غیر این صورت توسط شخصی که خیزرانی نام داشت، شماتت و از دایره گروه برای همیشه خارج می شدند.

از مهمترین مقررات باباالهوا این بود که گروه آنها باید همیشه با پاهایی برهنه ساز بنوازند آنها با برهنه‌کردن پاهایشان به مراسم و نواختن‌شان، تقدس می دادند؛ این رسم تاکنون نیز در بین نوازندگان مناطق مختلف شیبکوه به شدت رعایت می‌شود. باباالهوا مورد اعتماد مردم محل بود و گاهی برای حل مشکلات و یا حل‌وفصل درگیری‌ها به او مراجعه می‌کردند. زمان‌هایی نیز شیخ محل یا کدخدا برای یاری خواستن در کارهای جمعی از باباالهوا که نفرات زیادی در اختیار داشت، کمک می‌خواستند.

پژوهش درباره موسیقی زنان، ترانه‌ها، بازهای بومی کودکان و موسیقی و آیین‌های مذهبی در جزیره کیش، مراسم حنابندان، لالایی و ترانه‌های مخصوص کودکان، مراسم استقبال، دعای باران، گَشته، مولودخوانی زن‌ها، و همچنین بازی‌های حملو سلمو و میرحانه و آیین‌های عیدین، عزاداری‌ها، تعزیه، چاووشی و مراسم رمضان مباحث سه فصل هشتم و نهم و دهم کتاب باباالهوا را تشکیل می‌دهد.

پژوهش درباره موسیقی زنان، ترانه‌ها، بازهای بومی کودکان و موسیقی و آیین‌های مذهبی در جزیره کیش، مراسم حنابندان، لالایی و ترانه‌های مخصوص کودکان، مراسم استقبال، دعای باران، گَشته، مولودخوانی زن‌ها، و همچنین بازی‌های حملو سلمو و میرحانه و آیین‌های عیدین، عزاداری‌ها، تعزیه، چاووشی و مراسم رمضان مباحث سه فصل هشتم و نهم و دهم کتاب باباالهوا را تشکیل می‌دهد.

کتاب باباالهوا (موسیقی و مردم‌شناسی بومیان کیش) در ۱۲ فصل و ۳۰۱ صفحه توسط محسن شریفیان پژوهش و نگارش شده و چاپ اول آن در آبان ماه ۱۳۹۹ با حمایت سازمان منطقه آزاد کیش و توسط انتشارات نگاه در شمارگان ۴۰۰ نسخه منتشر شده است.

در فصل دوازدهم شریفیان با اشاره به دستاوردها و نتیجه پژوهش خود درباره موسیقی و مردم شناسی جزیره کیش این گونه می نویسد: بررسی موسیقی و مردم شناسی کیش به خوبی نشان از تاثیر پذیری آن از موسیقی و فرهنگ ویژه نوار ساحلی شیبکوه دارد، اما اینکه موسیقی کیش از کدام کانون یا هسته موسیقی شیبکوه شکل گرفه است و یا احیانا خود بومیان کیش باعث شکل گیری این نوع موسیقی بوده اند، به دلیل در هم تندیگی و نیز تاریخ و سرگذشت مشترک، نیاز به پژوهش بیشتری دارد.

موسیقی بومیان جزیره کیش بیشتر ریتم محور است. تمپوی قطعات با سرعتی بسیار پایین شروع می شود و در نهایت در سرعت های بالاتر و در اواسط و یا انتهای قطعات شکل اصلی ریتم‌ها برای مخاطب غیربومی ملموس‌تر است. هویت موسیقی کیش ریتم «ساحب» است. ریتمی پیچیده که با تمپوی بسیار کند شروع می‌شود این ریتم آیینی‌ترین شکل موسیقی کیش است که در ابتدای مراسم نواخته می‌شود.

در بهار ۱۴۰۰ صورت می‌گیرد؛

همراهی نوازنده ایرانی با تور بین‌المللی سازهای کوبه‌ای

گروه فرهنگ و هنر – یکی از نوازندگان فعال سازهای کوبه‌ای بهار سال ۱۴۰۰ همراه با تعدادی از هنرمندان شناخته شده سازهای کوبه‌ای مجموعه کنسرت‌هایی را برگزار خواهد کرد.

پژهام اخواص از هنرمندان و نوازندگان فعال سازهای کوبه‌ای در ادامه فعالیت‌های بین‌المللی خود بهار سال ۱۴۰۰ در قالب یک تور موسیقایی مجموعه کنسرت‌هایی را همراه با تعدادی از نوازندگان شناخته شده سازهای کوبه‌ای در کشور آمریکا برگزار می‌کند.

در این کنسرت‌ها ذاکر حسین نوازنده طبلای هندی، پژهام اخواص نوازنده تمبک و سازهای کوبه‌ای ایرانی و عباس کازم اوف نوازنده دایره و سازهای کوبه‌ای ازبکستان اعضای گروه اجرایی را تشکیل می‌دهند.

طبق برنامه‌ریزی‌های انجام گرفته این کنسرت‌ها از تاریخ ۸ آپریل تا ۱۸ آپریل در شهرهای فیلادلفیا، واشنگتن سیتی، دوره‌ام نورد کلورایناـ، نورفولک ورجینیا، سنت لوییس، آبرن آلاباما، و بقیه شهرها و ایالت‌های آمریکا به صورت آنلاین قابل دیدن و شنیدن است.

در این اجرا که با هدف پیوند ریشه‌های مختلف ریتم در نقاط مختلف دنیا پیش روی مخاطبان قرار گرفته و به گفته دست‌اندرکارانش اولین تور بعد از ظهور کرونا در آمریکاست، هر یک از نوازندگان به اجرای قطعه‌ای می‌پردازند و در آخر همگی قطعات آماده شده‌ای را با هم اجرا می‌کنند.

پژهام اخواص جمله هنرمندانی است که تحصیلات خود را در رشته کارشناسی رشته موسیقی از دانشگاه سوره تهران به پایان رساند و پس از آن به ادامه تحصیلات خود در رشته موسیقی جهانی دانشگاه سن فرانسیسکو پرداخت.

این هنرمند که فراگیری ساز تمبک را از پنج سالگی نزد استاد ناصر فرهنگ فر آغاز کرده علاوه‌بر تمبک در نواختن سازهایی چون سازهای سه‌تار، عود، تنبور و سازهای کوبه‌ای دیگری چون دف، طبلا، دوایر کوکی نیز مهارت دارد.

اخواص طی سال‌های گذشته علاوه بر همکاری با هنرمندان مطرحی چون شهرام ناظری، حسین علیزاده، علی‌اکبر مرادی، ذاکر حسین، سلواگانش نوازنده کانجیرا، حافظ مدیرزاده، یویوما نوازنده ویولنسل در رویدادها، تورها و فستیوال‌های مختلفی در کشورهای مراکش و فرانسه به اجرای برنامه پرداخته است.

پژهام اخواص آثار صوتی متعددی با بزرگان موسیقی در پرونده هنری خویش ثبت کرده که آخرین اثر وی به نام «آنگاه» با همراهی سازهای کمانچه، تمبک و سازهای کوبه‌ای به هنرمندی امامیار حسن‌اف جزو سه آثار برتر صوتی در سال ۲۰۱۸ مجموعه Transglobal World Music Chart و همچنین یکی از پرمخاطب‌ترین آثار مجموعه Mundofonias Radio معرفی شد.

این هنرمند همچنین از سال ۲۰۱۴ تا سال ۲۰۱۸ مسئولیت مدیریت بخش اجرایی موسیقی ایران را در مجموعه San Francisco World Music Festival به عهده داشت.

نمایش خیابانی نیاز به آسیب‌شناسی دارد

گروه فرهنگ و هنر –کیوان نخعی با اشاره به امکان اجرای عموم پیدا نکردن نمایش خیابانی «پسماندگان» بعد از سه سال عنوان کرد تئاتر خیابانی شرایط به‌سامانی ندارد و نیازمند آسیب‌شناسی و تجزیه و تحلیل است.

کیوان نخعی نویسنده و کارگردان تئاتر که علاوه بر اجرای نمایش‌های آیینی و سنتی در حوزه تئاتر خیابانی نیز فعالیت دارد درباره سرنوشت نامعلوم یکی از اجراهایش به خبرنگار مهر گفت: سه سال قبل نمایش «پسماندگان» را در جشنواره تئاتر فجر و جشنواره نمایش عروسکی تهران –مبارک به صحنه بردم که بازخوردهای خوبی داشت و در جشنواره تئاتر «هایفست» ارمنستان نیز به صحنه رفت که در آنجا نیز مورد توجه قرار گرفت و از طرف جشنواره پیشنهاد اجرای یک کار مشترک نیز به ما داده شد.

وی افزود: این اجرای مشترک نیز بین ایران و ارمنستان شکل گرفت و ما برای این کار از بخش‌های حرکتی نمایش با همکاری هنرمندان ارمنستانی بهره گرفتیم که تجربه جالبی را برایمان رقم زد با این وجود بعد از گذشت چندسال هنوز نتوانستیم این نمایش را در ایران اجرا کنیم. این اثر نمایشی مضمونی در ارتباط با محیط زیست دارد و از فضایی طنز برخوردار است از این رو مخاطبان با کار ارتباط خوبی برقرار می‌کنند اما با وجود نامه نگاری‌ها و وعده‌هایی که سازمان‌های مختلف به ما دادند نتوانستیم نمایش را به صحنه ببریم.

نخعی یادآور شد: نمایش «پسماندگان» جنبه آموزشی دارد و به مسائل اجتماعی به ویژه محیط زیست می‌پردازد که باید بسیار جدی گرفته شود. نمایش داستان درگیری کاغذ و بطری آب معدنی است و پسماندهایی که در محیط پیرامونی ما وجود دارند و با کنترل نکردن آن‌ها تبدیل به هیولایی در زندگی‌مان شده‌اند. با وجودی که سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران می‌تواند از اجرای چنین نمایش‌هایی حمایت کند اما این اتفاق رخ نداد. ارگان‌های زیادی در کشور وجود دارند که می‌توانند در زمینه حمایت از محیط زیست فرهنگسازی کنند و از آثاری که در این زمینه تولید می‌شود، حمایت کنند اما این مساله برایشان بی اهمیت است.وی درباره وضعیت امروز تئاتر خیابانی بیان کرد: وضعیت تئاتر خیابانی در کشور ما می‌توانست خیلی بهتر از چیزی که الان هست، باشد. در حال حاضر چند دهه از شکل‌گیری تئاتر خیابانی به صورت حرفه‌ای در تئاتر ایران می‌گذرد اما پیشرفتی را که باید، نداشته است در حالی که با وجود نظریات مختلف و مقاله و کتاب‌های زیادی که در این زمینه وجود دارد آموزش درستی در زمینه تئاتر خیابانی و استفاده از تکنیک‌های درست این نوع از تئاتر نشده است. می‌توانم به جرات بگویم در این دوره از جشنواره تئاتر فجر حداقل به ۳۵ درصد آثاری که در بخش تئاتر خیابانی به صحنه رفت نمی‌توان نام تئاتر خیابانی یا حتی محیطی را داد. نقش تماشاگر در این نوع از تئاتر انکارناپذیر است. مخاطب تئاتر خیابانی تماشاگر گذری است پس باید در همان چند دقیقه‌ای که دارد از جلو نمایش عبور می‌کند، او را درگیر و جذب کار کرد اما آثاری که من امسال دیدم خیلی در جذب مخاطب موفق نبودند و شاید تماشاگران را دلزده هم می‌کردند.

معرفی کتاب

«چشم انتظار در خاک رفتگان»

نویسنده: میگوئل آنخل آستوریاس
مترجم: سروش حبیبی
نشر ماهی

گروه فرهنگ و هنر –کتاب چشم انتظار در خاک رفتگان نوشته میگوئل آنخل استوریاس است. این کتاب با ترجمه روان سروش حبیبی منتشر شده است. این کتاب روایتی سوررئال در عین حال سیاسی است. چشم انتظار در خاک‌رفتگان، سال‌ها پیش با عنوان چشمان بازمانده در گور و توسط همین مترجم منتشر شده بود که اکنون چاپ تازه‌ی آن توسط نشر ماهی روانه‌ی بازار شده است.

چشم انتظارِ درخاک‌رفتگان داستان اعتصاب عمومی عظیمی است علیه دیکتاتور گواتمالا و شرکت امریکایی موز. شخصیت مرکزی رمان مبارزی انقلابی است که می‌کوشد مردم را به قیام و اعتصاب فرا خواند. اگر این اعتصاب پیروز شود، سرخپوستان مظلوم و درخاک‌رفته تسلی می‌یابند و می‌توانند چشمان بازمانده‌شان را ببندند، زیرا بنا بر افسانه‌ای مایایی، چشمان آن‌ها در گور به انتظار تحقق عدالت بازمانده است.

چشم انتظار در خاک‌رفتگان، داستانی است در شرح یک خیزش مردمی، داستانی مبتنی بر نظریه‌ای سیاسی، رمانی اجتماعی که شگردهای سوررئالیستی نویسنده گاه آن را مبهم و حتی اندکی ملال‌آور می‌کند. رنگ‌ها، حرکت‌ها، اسم صوت‌ها، ریتم‌ها و آفرینش‌های کلامی محض به پیدایش نوعی فرهنگ لغت خاص آستوریاس می‌انجامد که گواهی است بر تسلط کامل او به زبان و منابعش.

معرفی کتاب

«تفاهم»

نویسنده: شمس‌الدین حسینی
الهام آرام‌نیا
ویراستار: فاطمه ملکی
انتشارات نسل نواندیش

گروه فرهنگ و هنر – کتاب تفاهم نوشته شمس‌الدین حسینی و الهام آرام نیا است. این کتاب به بیان درک تفاوت‌ها می‌پردازد و بهترین تفاهم برای افراد را همین در نظر می‌گیرد. این کتاب یک راهنمای جامع برای زندگی بهتر و آرام‌تر است.

درباره کتاب:

اگر این اصل را بپذیریم که انسان‌ها با هم متفاوت هستند، می‌توانیم به‌طور جدی بررسی کنیم که چقدر با همسرمان تفاوت داریم. هر انسانی منحصربه‌فرد است و درواقع، طبقه‌بندی نوع انسان ممکن نیست! اما با درک بیش‌تر نسبت به تفاوت‌های‌مان، نظام طبقه‌بندی زیر می‌تواند مفید باشد. کتاب تفاهم یک طبقه‌بندی کامل از تفاوت آدم ها و ویژگی‌های رفتاری آن ها است. این کتاب به شما یاد می‌دهد تفاهم یعنی بتوانید در زندگی با یکدیگر هماهنگ باشید.

ممکن است موارد مشابهی وجود داشته باشد که هر دوی شما، یا می‌پسندید یا نمی‌پسندید، مواردی که موجب تسهیل ارتباط‌تان می‌شود؛ اما، حتی اگر چنین مواردی هم وجود نداشته باشد، بازهم از بودن با یکدیگر لذت می‌برید، از هم قدردانی می‌کنید و نسبت به یکدیگر پذیرا هستید.

خواندن کتاب تفاهم را به چه کسانی پیشنهاد می‌کنیم؟

این کتاب را به تمام زوج‌ها پیشنهاد می‌کنیم.